

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ, ਬਰਗਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ

ਵਿਚਾਰਸਾਰ

ਅੰਕ : 4

ਸੰਪਾਦਕ : ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਬਰਗਾੜੀ

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਹਰ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਾਸਤਕ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- **ਹੈਮਿੰਗਵੇ (1899-1961)** ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਵਲਕਾਰ

ਤਤਕਰਾ:

1. ਲੈਕਡਾਊਨ ਸਟੇਟ ਅਤੇ ਲੈਕਡਾਊਨ
ਮਾਨਸਿਕਤਾ

- *ਸਵਰਾਜਬੀਰ*

2. ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਬਦਲਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

- *ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ*

3. ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਹਿਤਕਾਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ :
ਕਿੰਨਾ ਸਤਿਕਾਰ

- *ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ*

4. ਕਵਿਤਾਵਾਂ

-ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰ ਨੀਰਵ

ਲੈਕਡਾਊਨ ਸਟੇਟ ਅਤੇ

ਲੈਕਡਾਊਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ

-ਸਵਰਾਜਬੀਰ

ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਾਂ
ਫਲਾਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ
ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ, ਜਾਨਵਰ ਸਮਝਿਆ। ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ

ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਕੋਈ ਜੁਲਮ-ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਖਦਾ ਹੈ, “ਉਏ, ਮੈਂ ਬੰਦਾ/ਤੀਵੀਂ ਆਂ, ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ।’ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਹੈ; ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਡੱਕਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟਿਆਂ, ਛਾਂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਦਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ; ਆਪਣੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂ ਹਨ: ਮਨੁੱਖ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਦੂਸਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਲਈ ਘੋੜਿਆਂ, ਖੱਚਰਾਂ, ਬਲਦਾਂ, ਸੰਢਿਆਂ, ਉਠਾਂ ਤੇ ਖੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਟਾਂਗਿਆਂ, ਰੇਹੜੀਆਂ, ਗੱਡਿਆਂ, ਹਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋਹਦਾ ਤੇ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਕੋਲ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਆਢਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ,

ਬਘਿਆੜ, ਚੀਤੇ, ਹਾਇਨਾ, ਸੱਪ, ਸਪੇਲੀਏ, ਅਜਗਰ
ਆਦਿ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਆਲੇ-
ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦੇ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਨਵਰਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੋਈ
ਸੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ,
ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ, ਕੋਈ ਹੱਦ
ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਾਲਮ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ
ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਹੀ ਠੀਕ ਸੋਚ
ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਠੀਕ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਈ (ਉਹ ਲੋਕਾਂ
ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮਹਾਨ ਨਾਂ ਵਰਤਣ ਪਰ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ) ਨੂੰ
ਸਹੀ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹੈ

ਕਿ ਜਾਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ,
ਵਿਜੇਤਾ ਤੇ ਆਗੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ
ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ

ਕਈ ਵਾਰ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਕਰੂਰਤਾ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲੀ ਤੇ
ਦੂਸਰੀ ਆਲਮੀ ਜੰਗ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਹੇਠ ਹੋਏ
ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ
ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਲਾਏ ਗਏ ਤਸੀਹਾ ਕੇਂਦਰਾਂ
(ਕਨਸਨਟਰੇਸ਼ਨ ਕੈਂਪਾਂ) ਨੂੰ ਜੁਲਮ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਮੰਨਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ
ਮਾਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਕਾਰਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ

ਗਏ ਲੋਕਡਾਊਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅੱਜ
ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਨ।

ਇਤਾਲਵੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਜੋਰਜੇ ਅਗਮਬਿਨ (Giorgio Agamben) ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ
ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਸਲਦੀ ਮਸਲਦੀ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਜਾ
ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ
ਅਗਮਬਿਨ ਅਨਿਯਮਿਤ/ਬੇਜ਼ਾਬਤਾ ਸਥਿਤੀ (State
of Exception) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ
ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਹੱਕ-ਵਿਹੂਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ
ਅਗਮਬਿਨ ਨੰਗ-ਮਨੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (barelife) ਕਹਿੰਦਾ
ਹੈ, ਜਿਊਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ,
ਨਿਯਮ, ਨੇਮ ਆਦਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ
ਰਹਿੰਦੇ; ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਹ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜੋ

ਮਿਲੇ, ਉਹ ਖਾ ਲੈਣ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ
ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਕਿਸਾਨ,
ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਰਤੀ
ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ।

ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਾਧਨ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ
ਲਈ ਪੈਸੇ, ਭੋਜਨ, ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਪਰ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਇਹ
ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ
ਗਏ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸੂਖਮ
ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਮੂੰਹ-ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ/ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਣ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ
ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਭੋਜਨ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ

ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਾਅ 'ਤੇ
ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
19 ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰ-ਪੇਟ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ;
ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੋਕਡਾਊਨ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ
ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੁਝ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਕੇ ਆਪਣੀ
ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਪਰਵਾਸੀ
ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਇਕੱਠਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ
ਰਸਾਇਣ ਛਿੜਕੇ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਤੁਰ ਕੇ
ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਲਾਏ ਗਏ ਕੈਂਪਾਂ ਦੇ
ਹਾਲਾਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ
ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਸਿਰਫ਼
ਇਕ ਪਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ
ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ
ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਪਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੀੜੀਆਂ ਤੇ ਗੰਦੀਆਂ
ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ

ਹਨ। ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੇ ਜਬਰ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਾਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲੀ-ਭੁਗਤ ਕਰੋੜਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੇ ਜ਼ਲਾਲਤ ਦੀ ਦਲ-ਦਲ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤਨਖ਼ਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਕਿ 22 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗ਼ੁਰਬਤ ਤੇ ਜ਼ਲਾਲਤ ਵਿਚ ਧੱਕੀ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਰਾ

ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਦੇ ਸੰਕਟ ਭਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹਮਸਾਇਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਵਤੀਰਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀ ਕਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਹਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਈ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ

ਨੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਅਤੇ ਕਈ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ
ਅਣਗਹਿਲੀ ਵਰਤੀ ਗਈ।

ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਵਧਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਸਿੱਟੇ

ਸੰਕਟ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦੀ ਤਾਕਤ
ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਕਸੰਗਤ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਧਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ
ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ
ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖ਼ਤਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਾਰ
ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਤੇ ਇਹੋ
ਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਛੱਡਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਹਟਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ,
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਛਾਪ ਡੂੰਘੀ ਉਕਰੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਪੁਲੀਸ,

ਫੌਜ) ਉਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ 'ਚੋਂ ਮਿਲੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਕਵਾਇਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ
ਅਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਲੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ (ਸਰੀਰਿਕ) ਅਤੇ
ਅਸਿੱਧੇ (ਮਾਨਸਿਕ) ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਚੰਗਾ
ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਣਾ,
ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਕਰਮ-ਫਲ ਸਮਝ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ
ਹਨ।

ਲੈਕਡਾਊਨ ਸਟੇਟ ਦੌਰਾਨ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਪ੍ਰਤੀ
ਰੁਝਾਨ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ

ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ। ਸਮਾਜ ਤੇ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ। ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਸਮਾਜ 'ਚੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਸਿਧਾਂਤ (Social contract) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ (ਰੂਸੋ, ਲਾਕ, ਹਾਬਜ਼) ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਤੇ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ (Social contract) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ (ਜੋ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਚੱਲੇਗੀ।

ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਏ ਗਏ ਲੈਕਡਾਊਨ ਦੌਰਾਨ ਸਟੇਟ/ਰਿਆਸਤ ਨੇ

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੈਕਡਾਊਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਲਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ
ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ
ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸਿਖਰਾਂ ' ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ
ਸਰੀਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾ ਹਿੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਸਕਦੇ। ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਬਗ਼ੈਰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ
ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਧੋਹੀ ਕਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਅਤੇ
ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਸਾਧਾਰਨ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ
ਸਰੀਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ
ਲੈਕਡਾਊਨ/ਕਰਫਿਊ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੌਰਾਨ
ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਸਿੱਧੇ
ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ
ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ
ਸਥਿਤੀ ਅਸੀਮਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ
ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਖੜੋਤ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ
ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੰਧਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ
ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਖ਼ਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ
ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ
ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨਿਹਿਤ ਹੈ।
ਅਜਿਹੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਸਮਾਜਿਕ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨੂੰ ਜਨਮ
ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਬਦਲਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿੰਨਾ
ਚਿਰ ਇਹ ਲੈਕਡਾਊਨ ਸਟੇਟ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ
ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਵਾਰਿਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੌਰਾਨ
ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ
ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ
ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਬੰਦਿਸ਼ਮਈ

ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਬੰਦਿਸ਼ਮਈ ਮਾਨਸਿਕਤਾ
ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਬੜਾ ਜੋਖਮ ਭਰਪੂਰ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ।

੦੦੦੦੦੦੦

98560 02003

ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਬਦਲਦਾ
ਦ੍ਰਿਸ਼

-ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਜੇ ਬਿਮਾਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ
ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ
ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਣੀ ਚਾਹੀਦੀ
ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ, ਪਰਹੇਜ਼
ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਹੇਜ਼ ਦਾ ਤਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੱਸ, ਇਹੋ ਹੀ
ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਿਹਤ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਕੋਰੋਨਾ ਦੀ ਲਾਇਲਾਜ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਵਿਰੁਧ, ਜਿਸ
ਯੁਧਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਜਾ
ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਯੁਧਨੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅੰਕੜਾ
ਵਿਗਿਆਨ (ਡੇਟਾ ਸਾਇੰਸ)। ਦੂਰ-ਇਲਾਜ (ਟੈਲੀ
ਮੈਡੀਸਨ) ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ

ਨੂੰ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ-ਸੁਰੱਖਿਆ (ਟੈਲੀ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ)

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਫੈਲਾਅ ਦੀ ਸਮਝ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਉਪਰ ਕੰਟਰੋਲ, ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਸੀਮਤ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ, ਸਿਹਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਆਦਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇਹ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਡੇਟਾ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਗੁਣਵੱਤਾ, ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੂਝ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਏਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਡੇਟਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣਾ।

ਜਿਹੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸਤੋਂ

ਵੀ ਵੱਧ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ, ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਣੀ
ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ
ਪਰਹੇਜ਼ ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਹੇਜ਼ ਦਾ ਤਦ ਹੀ ਕੋਈ
ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੋ
ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਸਭਨਾ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਡੇਟਾ
ਦੇ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਚਾਰ ਪਾਸਾਰ ਲਈ
ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਉਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਸਾਂਝੇ
ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ,
ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਤਾਲਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦੂਰੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ
ਉਪਾਅ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ
ਕੇਵਲ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਧਾ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋ
ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਕਾਰਨ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੰਪਰਾਗਤ ਮਰੀਜ਼ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ
ਸਮਾਨੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ

ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਪਿਛੇ
ਡਿਜੀਟਲ ਸਰਵੇਲੈਂਸ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਯੂਵਲ
ਹਾਰਾਰੀ ਵਰਗੇ ਕਈ ਲੋਕ ਪਰਦੇਦਾਰੀ (ਪਰਾਈਵੇਸੀ)
ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਠਾ ਕੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ
ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਡੇਟਾ ਅਧਾਰਿਤ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਰੀਜ਼-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ:

ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ
ਆਮਦ ਨੇ ਡਾਕਟਰ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਲਾਜਾਂ ਨੂੰ
ਮਰੀਜ਼-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ
ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ
ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਮਰੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਮੈਡੀਕਲ
ਹਿਸਟਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ,

ਪਛਾਣ, ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਸਾਂਝੀ ਕਰਕੇ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਦਿੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਇਲਾਜ ਅਤੇ
ਅਗਾਊਂ ਖੋਜ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੈਸ਼ਰ
ਗਰੁਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਬੀਮਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ,
ਫਾਰਮਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਡਾਕਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ
ਨੂੰ ਉਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ
ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਪਰ ਟਿਕੀ
ਰਵਾਇਤੀ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ ਕੇਵਲ
ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਨੂੰ
ਮਰੀਜ਼, ਡਾਕਟਰ, ਖੋਜਕਰਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ
ਸਿਹਤ-ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ-ਨੈਟਵਰਕ ਦੇ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਿਧੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ
ਧੰਦੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਹੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ
ਸੋਚਣ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮਰੀਜ਼-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਦੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਟਰਨੈਟ ਉਪਰ ਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ
ਕੀਤੀ। ਇਸ ਭਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਨ
ਅਲਾਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮਿਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
ਤਜ਼ਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂਜੂਦਾ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਗੰਭੀਰ
ਬਿਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬਦਲਵੇਂ ਇਲਾਜਾਂ ਬਾਰੇ
ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਹਤ-
ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੇ-ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚ
ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ
ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਜਿਥੇ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕ
ਡਾਕਰੀ ਇਲਾਜਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ-ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ
ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ

ਉਪਰ ਪੇਸ਼ਾਂਟਸ ਲਾਈਕ ਮੀ, ਏ ਸੀ ਓ ਆਰ, ਐਲ ਏ
ਐਮ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਕਿਉਰ ਟੁਰੈਦਰ ਵਰਗੀਆਂ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਈਟਾਂ ਮੌਜੂਦ
ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਮਰੀਜ਼ ਜੋ ਤਜ਼ਰਬੇ ਸਾਂਝੇ
ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿਜੀਟਲ
ਡੇਟਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਬਹੁਤ
ਹੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ, ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ
ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਅਲਗੋਰਿਦਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਡੇਟਾ ਵਿਚੋਂ
ਬਿਮਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਸਿਆਣਪਾਂ ਕਸ਼ੀਦ ਕੀਤੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਿਆਣਪਾਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾਗਤ ਖੋਜ
ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਸਨ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਕਰਾਊਡ ਸੋਰਸਿੰਗ ਦਾ ਨਾਮ
ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਨੇ ਪਲੈਟਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਇਲਾਜ ਵਿਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ (ਪਾਰਟੀਸੀਪੇਟਰੀ ਮੈਡੀਸਨ) ਦੇ ਮੌਡਲ ਰਾਹੀਂ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ਾਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ, ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ, ਮੈਡੀਕਲ ਉਪਕਰਣ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਆਦਿ ਸਭ ਨੇ ਸਾਂਝ-ਸਮੂਹਾਂ (ਕੋਮਨਜ਼) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਦੀਆਂ ਤੁਰੰਤ, ਅਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਿਫਾਇਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭਨਾ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਡਾਕਟਰ ਜੇਬ ਵਿਚ:

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਈ ਹਸਪਤਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਇਹ

ਮੈਡੀਕਲ ਟੂਰਿਜ਼ਮ ਦਾ ਡੈਸਟੀਨੇਸ਼ਨ ਵੀ ਬਣਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਮਹਿੰਗੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਮ ਆਦਮੀ
ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ
ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ
ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਡੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ
ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਏਨੀ ਘੱਟ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ
ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ
ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇਕੋ
ਵਿਕਲਪ ਬਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਵੱਧ
ਤੋਂ ਵੱਧ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ
ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ
ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸੁਪਰਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ
ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡਾ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਡਾਕਟਰ
ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਟ ਤੇ ਬੰਨੀ ਫਿਟਨੈਸ ਘੜੀ ਤੁਹਾਡੀ
ਨਬਜ਼, ਤੁਹਾਡੇ ਬਲੱਡ ਪਰੈਸ਼ਰ, ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ੂਗਰ ਲੈਵਲ,
ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਂਦ, ਐਕਸਰਸਾਈਜ਼ ਆਦਿ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ
ਲਗਾਤਾਰ ਰੀਕਾਰਡ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਹਾਡੀ
ਟਾਇਲਟ ਤੁਹਾਡੇ ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਂਚ
ਕਰੇਗੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੋਬਾਈਲ ਕੈਮਰਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗਾ। ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ
ਰਸੀਵਰ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ
ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡਾ ਜਨੈਟਿਕ
ਸੀਕੁਇੰਸ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਤੁਹਾਡੀ ਮੈਡੀਕਲ ਹਿਸਟਰੀ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਹਰ
ਵਕਤ ਅਪਡੇਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਇਸ ਸੁਪਰਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਡੇਟਾਬੇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਹੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਡੇਟਾਬੇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਪਡੇਟ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਮਾਮ ਹੱਸਪਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਨੈਟਵਰਕਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਇਲਾਜਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗੀ।

ਤੁਹਾਡੇ ਮੋਬਾਈਲ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਏ ਆਈ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਜਿਥੇ ਦੁਨੀਆਂ-ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਥੇ ਤੁਹਾਡੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਆਂਢੀਆਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਮਿੰਟ ਮਿੰਟ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਜਨੈਟਿਕ

ਸੀਕੁਇੰਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬਿਮਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਏ ਆਈ ਡਾਕਟਰ ਬਿਗ ਡੇਟਾ ਐਨਾਲਿਟਕਸ ਦੇ ਅਲਗੋਰਿਦਮਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਲਰਨਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਡਿਜੀਟਲ ਡੇਟਾ) ਦੀ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਂਪ ਲਏਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕਿਹੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਇਲਾਜ ਲੱਭ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (ਏ ਆਈ) ਨੇ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਏ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ, ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਚੈਵੀ
ਘੰਟੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਲਭਦ
ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਟੈਲੀਮੈਡੀਸਨ, ਹੈਲਥ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ
ਸਿਸਟਮ, ਡਿਜੀਟਲ ਹੈਲਥ ਰਿਕਾਰਡਜ਼, ਕਲਾਊਡ
ਕੰਪਿਊਟਿੰਗ, ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੈਡੀਕਲ
ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਨਵੇਂ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰਾਂ
ਸਮੇਤ ਸਮੁੱਚੇ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਨੂੰ ਰੀਟਰੇਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।
ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਵਿੱਤੀ
ਨਿਵੇਸ਼ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ? ਇਹ ਅਤੀ ਆਧੁਨਿਕ ਇਲਾਜ
ਕਿਸ ਭਾਅ ਮਿਲੇਗਾ? ਜੁਆਬ ਹੈ: ਇਕੋ ਜੁਆਬ ਹੈ ਕਿ
ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦਾ ਗਿਆਨ
ਮੁਫਤ ਉਪਲਭਦ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ
ਉਪਲਭਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ:

ਇਹ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਡੇਟਾ ਅਧਾਰਿਤ
ਡਿਜੀਟਲ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ। ਪਰ
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇੰਟੈਗਰੇਟ ਕਰਨਾ ਹੈ;
ਇਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
ਮੁਢਲੇ ਭਾਵ ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ
ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ
ਡਾਕਟਰ ਆਪਣੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਘੱਟ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਪਰਾਈਵੇਟ ਡਾਕਟਰਾਂ
ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ
ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ।
ਐਂਟੀਬਾਇਟਿਕ ਅਤੇ ਸਟੀਰਾਇਡ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ
ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਰਜ਼ਿਸਟੈਂਸ
ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਹੈ।

ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਮ
ਹਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੰਡ/ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਤੱਕ
ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ
ਸੁਰੱਖਿਆ (ਟੈਲੀ ਹੈਲਥ ਕੇਰ) ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ
ਕੇ ਰੀਟੇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਟੈਲੀ-ਹੈਲਥ
ਕੇਅਰ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਸਿਹਤ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਤੱਕ
ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ
ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ/ ਆਫਲਾਈਨ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ
ਕੋਰਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਹਰ ਘਰ ਤੱਕ ਵੀ
ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਟੈਲੀ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ ਦੀ
ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹੋਲਡਰਾਂ ਦੀ
ਸਿਖਿਆ ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕ ਨਹੀਂ
ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਓਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ

ਆਨਲਾਓਨ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਹ
ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਲਾਜਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ, ਘਰ
ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ, ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਤੀ
ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਜਗਾਏਗੀ। ਨਸ਼ੇ, ਦੂਸ਼ਿਤ
ਵਾਤਾਵਰਣ, ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ, ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਭੋਜਨ ਅਤੇ
ਐਂਟੀਬਾਇਟਿਕ ਦੁਆਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ
ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਪੰਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੁਨੌਤੀਆਂ
ਹਨ। ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਟੈਲੀਮੇਡੀਸਨ ਹੀ
ਪਰਿਵਾਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰੇਗੀ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਕੁਮਿਨਟੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿਚ
ਲੋਕ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ
ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ। ਵੱਡੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹਰ
ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ

ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਤੋਂ
ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ
ਹੱਸਪਤਾਲ ਖੋਜ, ਸਿਖਿਆ, ਟੈਲੀਮੈਡੀਸਨ ਅਤੇ
ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਦੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਰਮਿਤ
ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ
ਮੁਕਤ ਇਹ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੈਮੀ ਅਤੇ
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਹੈਲਥ
ਰਿਕਾਰਡਜ਼ ਦੇ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਰਾਹੀਂ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ
ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘਰ ਘਰ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣਗੀਆਂ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵੀ ਰੁਕੇਗਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਨ ਆਰੋਗ
ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਡਿਜੀਟਲ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ:

ਗੂਗਲ, ਫੇਸਬੁਕ ਅਤੇ ਐਮਾਜ਼ੋਨ ਵਰਗੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ, ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਉਪਾਰਕ ਆਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੰਟਰਨੈਟ ਉਪਰ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਰੋਨਾਵਾਇਰਸ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਟੈਲੀ ਹੈਲਥ ਕੇਅਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਾਪਮਾਨ, ਬਲੱਡ ਪਰੈਸ਼ਰ, ਨਬਜ਼, ਦਿਮਾਗੀ ਐਕਟਿਵਿਟੀ, ਆਦਿ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਆਰਟੀਕਲ ਪੜ੍ਹੋਗੇ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੋਗੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਆਨਲਾਈਨ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੋਗੇ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਰੀਰ/ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜਨੈਟਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗੀ। ਯੂਵਲ ਹਾਰਾਰੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੈਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ‘ਦ ਸਰਵੇਲੈਂਸ ਕੈਪੀਟਲਿਜ਼ਮ’ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਸ਼ੋਸ਼ਾਨਾ ਜੂਬੈਫ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਸ ਡਿਜੀਟਲ ਸਰਵੇਲੈਂਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਦੁਨੀਆਂ ਅਜਿਹੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ

ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਮਨ ਵੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ
ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਡੇਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਹਾਰ
(ਲਰਨਿੰਗ ਬੀਹੇਵੀਅਰ) ਨੂੰ ਹੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ
ਫੇਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈਲਥ ਡੇਟਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਮਾਰਜੀਨਲ ਕੈਸਟ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਭਲਾ ਇਸ ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨਵੀਂ
ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਾਨਾ ਜੂਬੈਫ ਨੇ
ਸਰਵੇਲੈਂਸ ਕੈਪੀਟਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ, ਵਿਚ
ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਏਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਜਿੰਨੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ

ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਣ
ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ
ਉਹ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਰਾਹੀਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ
ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।
ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕੋਲ
ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਥਾਂ
ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਤਬਦੀਲੀ
ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਾਰਜੀਨਲ ਕੈਸਟ ਕੇਵਲ ਘਟ
ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ
ਹੈ। ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ
ਆਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਪਰਾਈਵੇਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਸਭ ਨੂੰ ਸਭ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ
ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਰਜੀਮ

ਵਿਚ ਵੀ ਹਰ ਕੋਈ ਹਰ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਜਾਣ
ਸਕਦਾ ਹੈ: ਪੂਰੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ
ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਪਰਦੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਘਟਾਏਗੀ ਹੀ, ਪਰ
ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਗੀ।

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਭੈਅ:

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਾਰਾਰੀ ਉਤਰ-ਕੋਰੋਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜੋ ਨਕਸ਼ਾ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਰੋਨਾ
ਵਾਇਰਸ ਦੀ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਘਰਾਂ
ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ
ਅਜਿਹੀ ਤਾਲਾਬੰਦੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਰੋਬੋ ਕਦੇ ਵੀ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ
ਹੋਣਗੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ

ਵਿਚ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੋਬੋ ਭਰਤੀ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੇ ਹਨ।

ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਦਯੋਗ ਸਸਤੀ ਲੇਬਰ ਪਿਛੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਪਿਸ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਸਤੀ ਲੇਬਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਆਟੋਮੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਵਲ ਵਧਣਾ ਵੀ ਤਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਸਤ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਰੋਬੋ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਗੇ।

ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹ ਆਟੋਮੇਸ਼ਨ/ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਕਾਰਨ ਵਿਹਲੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਯੂਜ਼ਲੈਸ ਅਤੇ ਇਰਰੈਲੇਵੈਂਟ ਜਮਾਤ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਇਸ ਜਮਾਤ ਦੇ

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ
ਬਦਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਰੋਬੋ ਜਿੰਨੇ
ਆਗਿਆਕਾਰ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ ਮਾਯੂਸੀ ਨਾਲ ਨੱਕੋ ਨੱਕ ਭਰੇ
ਹੋਏ ਇਹ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਇਸ ਸੋਚ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਪਰੀਤ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੀ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨੋਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ
ਕਰੀਏਟਿਵਿਟੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਚੁਕੀ
ਹੈ। ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਵਾਂਗਾ। ਦੇ ਤਿੰਨ
ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਹਿਲਾ ਨੁਕਤਾ ਤਾਂ
ਇਹ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਆਫ ਐਵਰੀਥਿੰਗ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ
ਲੇਬਰ ਦਾ ਇਕਾਂਤਵਾਸ ਉਸਨੂੰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ
ਕਰੇਗਾ। ਇਨ-ਹਾਊਸ ਵਰਕਰ ਰੀਮੋਟ ਵਰਕਰ ਬਣ
ਜਾਣਗੇ। ਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਟੈਲੀਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ
ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਹ

ਪਰਵਾਸ (ਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ) ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ। ਰਿਚਰਡ ਬਾਲਡਵਿਨ (2019) ਨੇ ਇਸਨੂੰ ‘ਗਲੋਬੈਟਿਸ’ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਰੋਨਾ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਗਲੋਬੈਟਿਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਵੇਗੀ।

ਦੂਸਰਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਕਿ ਰੋਬੋ ਕੇਵਲ ਦੁਹਰਾਉਵਾਦੀ (ਰੈਪੀਟਿਟਵ) ਅਤੇ ਗਣਨਾਤਮਕ (ਕੰਪਿਊਟੇਸ਼ਨਲ) ਕਿਰਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਰਤ ਜਿਸਮਾਨੀ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ, ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਰੋਬੋ ਨਵੀਨਤਮ (ਇਨੋਵੇਟਿਵ) ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ (ਕਰੀਏਟਿਵ) ਕਿਰਤ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹਾਲੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਤੀ ਸਰਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਦ (ਟੂਲਜ਼) ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਾਨਵ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜਿਸਮਾਨੀ

ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਈ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ
ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ ਆਫ ਐਵਰੀਥਿੰਗ
ਵਰਗੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸਾਡੀ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ
ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਾਂਗ ਹੀ
ਕਿਰਤ ਦੀ ਸੀਮਾਂ (ਰੇਂਜ) ਵੀ ਐਕਸਪੋਨੈਂਸ਼ੀਅਲ ਸਪੀਡ
ਨਾਲ ਹੀ ਵਧੇ ਫੈਲੇਗੀ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ
ਇਸ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਵਧਣ+ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ
ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਰੋਬੋ ਜਾਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਰਲ ਕੇ
ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਬੋ ਕਿਰਤ ਦੀਆਂ
ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਧਾਉਣ ਲਈ
ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਲਾੜ ਉਡਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕੈਨਸਟੈਂਟਿਨ ਸੀਐਲਕੋਵਸਕੀ ਨੇ
1800 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ
“ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮਾਨਵਜਾਤੀ ਦਾ ਪੰਘੂੜਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੀ

ਉਮਰ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ।” ਐਮਾਜ਼ੋਨ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਬਾਨੀ, ਜੈਫ ਬੇਜੇਜ਼ ਜੋ
ਆਪਣੇ ਸਪੇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਉਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਅਰਬਾਂ ਡਾਲਰ
ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਮੰਨਣ ਅਨੁਸਾਰ “ਚੰਦਰਮਾਂ
ਮਨੁਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ
ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਹੈ।” ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਹ
ਤਰਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚੰਦਰਮਾਂ ਦੀ
ਗਰੂਤਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ
ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 24 ਗੁਣਾਂ
ਘੱਟ ਊਰਜਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਫ ਬੇਜੇਜ਼ ਮੁਤਾਬਕ
ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਸੌਫਟ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ
ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਉਦਯੋਗ
ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੇਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ
ਭਵਿਖ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਕਟ ਇਕ ਵਾਰ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਸ਼ਟ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ

ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਹੈ, ਪੁਲਾੜ
ਉਡਾਣਾਂ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਸਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ
ਗਈਆਂ ਹਨ। ਬੇਜੋਜ਼ ਦੇ ਨਿਊ ਗਲੈਨ ਰੌਕਿਟ ਦੀ ਇਕ
ਉਡਾਣ ਰਾਹੀਂ 3.6 ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਭਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ,
ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਚੰਦਰਮਾ ਉਪਰ
ਪੁਚਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਫ ਬੇਜੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਹੀ ਈਲੈਨ
ਮਸਕ ਮੰਗਲ ਗ੍ਰਹਿ ਉਪਰ ਬਸਤੀ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ
ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ
ਉਪਰ ਮਹੁੰਚਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰਫੈਕਚਰਿੰਗ
ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਨਵੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ,
ਖਾਸ ਕਰਕੇ 3-ਡੀ ਪਰਿੰਟਿੰਗ, ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ
ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ, ਇੰਟਰਨੈਟ ਆਫ ਐਵਰੀਥਿੰਗ,
ਰੋਬੋਟਿਕਸ, ਆਦਿ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਲਾੜ
ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵ
ਮਜ਼ਦੂਰ ਘੱਟ ਅਤੇ ਰੋਬੋ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ
ਵਿਸਤਾਰ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਅਤੇ

ਵਿਸਾਲ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗਾ, ਅਨੁਮਾਨ
ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ 2050 ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੂਰ-ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਵੇਲੈਂਸ (ਜਨਤਕ
ਨਿਗਰਾਨੀ) ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਮਸਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ
ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ
ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ
ਮਾਰਜੀਨਲ ਕੈਸਟ ਨਾਮਾਤਰ ਰਹਿ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਜਿਥੇ
ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ
ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਓਥੇ ਸਪੇਸ
ਮੈਡੀਸਨ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵੀ
ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਨਵੀਂ

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ
ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਜਾਗ
ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਲਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਬਦਲ ਜਾਣ
ਨਾਲ ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਜੋ ਨਵੇਂ
ਦੁਆਰ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ
ਵਿਉਪਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ, ਇਸਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ
ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੱਸਿਆ ਰੁਜ਼ਗਾਰ
ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਏਨੇ ਵਿਵਿਧ ਅਤੇ
ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ/ ਰੀਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਰਵੇਲੈਂਸ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ,
ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ,
ਬਲੇਕ ਚੇਨ ਵਰਗੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਉਪਨਾਉਣ ਵਿਚ
ਹੀ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਵੱਲ ਅਸੀਂ
ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਕੋਈ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਪੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਉਹ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ,

ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸਹਿਯੋਗ, ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ
ਵਰਗੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ
ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਵੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ
ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ
ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ
ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ
ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸਦਾ
ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਆਖਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ
ਹੱਥ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਫੇਰ ਦਿਮਾਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ
ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ/ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ
ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦੀ ਵੀ ਰਹੇਗੀ।

.....

98761 38523

**ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦਾ
ਰਿਸ਼ਤਾ: ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਤਿਕਾਰ !**

- ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ-
ਬਹੁਤਾ ਜਾਣੂ ਵੀ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਤੇ
ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ
ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਤੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋਣ ਸਦਕਾ

ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸਦਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਫ਼ੌਜੀ ਜਬਰ ਝੱਲਿਆ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਟੈਗੋਰ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਲਈ ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੇਖਕ-ਕਦਰ ਦੀ ਉਜਾਗਰ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਦੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਸੋਅ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟੁਕੜਾ ਵੀ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰੋਧ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂਹਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦਿਆਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ,
ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਇਕ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਥਾਨ
ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਮੇਰਾ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ
ਸਾਹਿਤਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਪੈਂਹਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਉਂ
ਦੇਖਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ।
ਜਦੋਂ ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਰਨਾਟਕ ਵਿਚ
ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੁਪੱਲੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ
ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬਹੁ-ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਵੱਡਾ ਲੇਖਕ
ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਆਕਾਰ-ਵਿਸਤਾਰ
ਦਾ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ
ਕਲਪਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਕੁਪੱਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਢਾਈ-ਮੰਜ਼ਲੇ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਨਿਵਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-ਭਵਨ
ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਧੀਆਂ ਜੀਵਨ
ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਂਈਂ ਵਸ
ਗਏ ਹਨ। ਮਕਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਟਰੱਸਟ

ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ, ਪੂਰਨਚੰਦਰ
ਤੇਜੱਸਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ
ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਜੈਤਾ ਲੇਖਕ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-ਭਵਨ
ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਖਰੜੇ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ
ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੁਰਸਕਾਰ,
ਕਮਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਸਨਮਾਨ-ਸੂਚਕ ਡਿਗਰੀਆਂ,
ਕਲਮ-ਦਵਾਤਾਂ, ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ
ਦੇ ਝਾੜੂਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਡੋਲੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ
ਪਤਨੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਰਥ ਤੱਕ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹ ਰਥ ਵੀ
ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਹੁਰੀਂ ਲਿਆਂਦੀ
ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਘਰੇਲੂ ਸਾਮਾਨ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ
ਸੀ। ਭਵਨ, ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਸਾਂਭ-
ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗਿਆਨਪੀਠ, ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੇ
ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ, ਕਰਨਾਟਕ ਰਤਨ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਕਵੀ ਸਮੇਤ
ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦੇ ਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ-ਅਨੇਕ

ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲੇ। ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਲਈ ਵੀ ਭੇਜਿਆ। ਅੱਠ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡੀ.ਲਿਟ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਨ ਤੇ ਪਦਮ ਵਿਭੂਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ 'ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਾਇਣ ਦਰਸ਼ਨਮ' ਨੂੰ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ੧੮ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. ਤੇ ੧੦ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਐਮ.ਫਿਲ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖੋਜਾਰਥੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਉਹਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦਾਨ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੂਰ ਜਿਸ ਪੱਧਰੀ
 ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਵੀ-ਸ਼ਿਲਾ
 ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨੇ ਸਮਾਧੀ ਦੇ
 ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ
 ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ ਉਭਰੇ
 ਹੋਏ ਪੱਥਰ ਹਨ। ਵਣ ਵਿਚ ਘੁੰਮਣ ਆਇਆ ਕੁਵੇਂਪੂ
 ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਕਿੰਨਾ-ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਵੀਂ
 ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ
 ਜਾਂ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਿਲਣ ਆਏ ਆਪਣੇ
 ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਮੇ
 ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
 ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਗਰੋਂ
 ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇ ੩,੨੩੦ ਏਕੜ ਜੰਗਲੀ-ਪਰਬਤੀ
 ਰਕਬੇ ਨੂੰ 'ਕੁਵੇਂਪੂ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਬਾਇਉਪਾਰਕ' ਐਲਾਨ
 ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਵਾਰਿਆ-
 ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੈਲਾਨੀ

ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸਤਨ ਢਾਈ ਸੌ ਲੋਕ ਇਥੇ
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰਨ
ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
ਉਸ ਦਿਨ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਧੀ
ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਥੋਂ ਛੇ-ਸੱਤ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ
ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ
ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਬਹੁਤ ਖਸਤਾ ਹਾਲ
ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾਨਕਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਜਾ
ਵਸਿਆ ਸੀ। ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਐਨ ਉਸ ਥਾਂ ਨਵਾਂ ਵੱਡਾ
ਕਮਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਲੇਖਕ ਦਾ
ਬੁੱਤ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਦੋ-
ਮੰਜ਼ਲੀ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰ ਕੇ ਫੋਟੋ-ਗੈਲਰੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ
ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ
ਇਕੋ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ

ਹਨ। ਇਥੇ ਵੀ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ-ਭਵਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਭਾਵਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਲਈ ੨੦੦੪ ਵਿਚ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੀ ਜਨਮ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਭਵਨ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਮਲਾ-ਫੈਲਾ ਹੈ ਤੇ ਵਧੀਆ ਭੋਜਨਾਲਾ ਹੈ। ਪੁਰਸਕਾਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਗਮ ਇਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਗਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਛੁਪਾਉਂਦਿਆਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬੈਠੇ ਕੱਨੜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਲੇਖਕਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਅਕਾਦਮੀਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, "ਉਦੁਪੀ ਮੱਠ ਦੇ 'ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ੧੦੦੮ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ਤੀਰਥ

ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਸ੍ਰੀ' ਬਿਲਕੁਲ ਅੰਤਲੇ ਸਾਹੀਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ
ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ
ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕੱਠ ਇਸ
ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਗੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਖੁੰਝਾਉਣਾ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਵੀ
ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ-ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੌਕਾਂ,
ਪਾਰਕਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੇ ਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਸੂਰ
ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਈਸ-
ਚਾਂਸਲਰ ਤੱਕ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬੀਤਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸਭ
ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਈ ਕਿ ਕਈ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਹਨ।
ਕੀ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ
ਵਿਚ 'ਅੰਬੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਾਰਕ', ਧੀਰ ਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮੈਂਕੇ

ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੜਕ ਦਾ ਨਾਂ 'ਨਿੱਕੀ ਸਲੇਟੀ ਸੜਕ ਦਾ
ਟੋਟਾ', ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦਾ 'ਸੁਨੇਹੁੜੇ ਮਾਰਗ', ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ
ਦਾ 'ਰਾਸਲੀਲ੍ਹਾ ਚੌਕ', ਟਿਵਾਣਾ ਦਾ 'ਇਹੋ ਹਮਾਰਾ
ਜੀਵਨਾ ਪਾਰਕ' ਤੇ ਕੰਵਲ ਦਾ 'ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਮਾਰਗ'
ਹੋਵੇ?

ਦਸਦੇ ਹਨ, ਮੈਸੂਰ ਵਿਚ ਜੋ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ
ਜਲੂਸ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਘਰਾਣੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਜੇ
ਵੀ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਥ ਕੁਵੇਂਪੂ
ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ੧੯੯੭ ਅਤੇ ੨੦੧੭ ਵਿਚ ਉਸ
ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਡਾਕ-ਟਿਕਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
ਉਸ ਦੀ ੧੧੩ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮੌਕੇ ਗੂਗਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਡੂਡਲ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਨੂੰ
ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਵੇਂਪੂ
ਨੇ ਧਰਮ, ਜਾਤਪਾਤ ਅਤੇ ਅਮੀਰ-ਗ਼ਰੀਬ ਅਨੁਸਾਰ
ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ 'ਵਿਸ਼ਵਮਾਨਵ'
ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪਰਚਾਰਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਮੱਤ ਦੇ

ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ੨੦੧੭ ਵਿਚ ਇਕ ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਦਾ ਨਾਂ
'ਵਿਸ਼ਵਮਾਨਵ ਐਕਸਪ੍ਰੈੱਸ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

***

ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਕੁਵੇਂਪੂ ਲਈ ਹੀ ਰਾਖਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ
ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਲੇਖਕ ਲਈ ਵੀ ਡੁੱਲ੍ਹ-ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਨੇਕ
ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਅਣਦੇਖਿਆ-
ਅਣਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ
ਬਾਹਰਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ
ਸਨਮਾਨ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ
ਲਿਖਿਆ, "ਆਯੂ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਸਫ਼ਰ ਨਹੀਂ
ਕਰਦਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹਦਾ
ਕਿਰਾਇਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਾਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੱਸ
ਤੁਸੀਂ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰਾ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਦਾ

ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ।" ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਇਆ,
"ਹਵਾਈ ਟਿਕਟ ਸਮੇਤ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ
ਵੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਾਡਾ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਮੇਰੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਰਹਿੰਦੀ ਡਾਕਟਰ ਬੇਟੀ ਦਾ ਫੋਨ
ਆਇਆ, "ਜੇ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰ
ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ, ਅਸੀਂ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗੋਆ
ਹੋਵਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਟਲ
ਦਾ ਨਾਂ ਪੁੱਛ ਦਿਉ, ਅਸੀਂ ਆਨਲਾਈਨ ਬੁਕਿੰਗ ਕਰਵਾ
ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ ਆਪਾਂ ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਾਂਗੇ।" ਉਹਨਾਂ ਦਾ
ਜਵਾਬ ਸੀ, "ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਜਣੇ ਹੋਰ ਹੋਣਗੇ।" ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਜਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹੋ।
ਸਮਾਗਮ ੩੦ ਦਸੰਬਰ ੨੦੧੯ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ
ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਆਖਦੇ, "ਤੁਸੀਂ ੨੯
ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ

ਦੇਖਣ ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਬਤ ਹਨ,
ਜੰਗਲ ਹਨ, ਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਰਬੜ ਦੇ ਬਾਗ਼
ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋਵੋਗੇ।"

ਸਾਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਲ
ਕੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮੰਗਲੋਰ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ। ਉਹ
ਚੱਲਿਆ ਹੀ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ। ਸਾਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ
ਡਰਾਈਵਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲੋਰ ਤੋਂ ਕੁਪੱਲੀ ਕੋਈ ਤਿੰਨ
ਘੰਟੇ ਦਾ ਰਾਹ ਸੀ। ਜੰਗਲੀ-ਪਹਾੜੀ ਰਾਹ ਅਤੇ ਉੱਤੋਂ
ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਦਸ
ਵਜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਗਰੋਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਅੱਗੇ ਕੁਵੇਂਪੂ ਟਰੱਸਟ ਦਾ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਟਰੱਸਟੀ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ
ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਨੜ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਭਵਨ ਲਿਜਾਇਆ
ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਕੰਨੜ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ

ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਟਰੱਸਟੀ, ਆਦਿ ਮੇਰੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ
ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
ਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮੈਂ
ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਸਭ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।
ਸਾਰਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਜੋ
ਨੇੜੇ ਹੀ, ਪੈਦਲ ਵਾਟ ਸੀ। ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ,
ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਥੋਂ
ਦੇ ਸਾਂਸਦ ਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਮ
ਲੋਕ ਵੀ। ਪੱਧਰੀ ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਸਮਾਧੀ ਕਲਾਕਾਰੀ
ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਦਾ ਪਰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣੀ
ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ
ਆਖਦਿਆਂ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਤੇ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਫੁੱਲ-
ਪੱਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਬੁੱਕ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਥੋਂ ਸਮਾਗਮ
ਵਾਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਫੁੱਲ
ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ, ਤਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਟ
ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਫੁੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ

ਨਿਮਰਤਾ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਵਡੱਪਣ ਵੀ! ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮ
ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੰਤਰੀ, ਟਰੱਸਟੀਆਂ,
ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਆਂ, ਆਦਿ ੧੪
ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਵਿਚ
ਕਰਨਾਟਕੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁੰਦਰ
ਤੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਹਾਰ, ਸ਼ਾਲ, ਸਿਮੂਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਸ਼ੋਭਾ-
ਪੱਤਰ, ਚੈੱਕ, ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ
ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸੱਤ ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ
ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਮਗਰੋਂ
ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਬੈਠਾ, ਮੇਰੇ ਭਾਸ਼ਨ
ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ
ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦਿਖਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ
ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਬੜੀ
ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ।... ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਥੋਂ ਆਗਿਆ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।" ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਏ ਗਿਣਤੀ ਦੇ

ਅਧਿਕਾਰੀ, ਆਦਿ ਗਏ ਅਤੇ ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ
ਸਕੱਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਤੱਕ ਛੱਡ ਆਏ। ਨਾ
ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਣ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾ ਭਰੇ ਹਾਲ
ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਿਆ।

ਸਮਾਗਮ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ
ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਤਸਵੀਰ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ।
ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਮਗਰੋਂ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ
ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮਾ ਚੱਲੇਗਾ,
ਤੁਸੀਂ ਖਲੋ ਸਕੋਗੇ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀ ਮੰਗਵਾ ਲਈਏ?
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਐਕਟਰਾਂ ਤੇ
ਕ੍ਰਿਕਟਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਖਿੱਚ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ
ਪਰ ਲੇਖਕ ਲਈ ਅਹਿਜੀ ਖਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਸਮਾਜ
ਹੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ
ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਕ ਕੱਢ
ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ,
ਸਵੇਰੇ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੋਗੇ? ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ
ਇਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਅਸੀਂ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ। ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
ਡਰਾਈਵਰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਰਦੇ
ਹੋ!"

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, "ਮਹਿਮਾਨ ਦਾ ਆਪੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਇਉਂ
ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਣਚਾਹਿਆ ਬੰਦਾ ਆਪੇ ਉੱਠ ਕੇ
ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਡਾ ਸਕੱਤਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ
ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦੁਰੇਡੇ ਵੱਖਰੇ ਰਾਹ ਜਾ ਕੇ
ਆਉਂਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੀਰਥ,
ਸ੍ਰਿੰਗੇਰੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਜੋ ਆਦੀ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ
ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਮੱਠ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ

ਸੀ। ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ
ਕੱਨੜ ਦੇ ਸਭ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲੈ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੀਤੇ
ਕੱਲ੍ਹ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰ
ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਉਹਨਾਂ
ਦੀ ਜੀਵਨ-ਲੀਲ੍ਹਾ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ
ਹੀ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ
ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਨਾਮ-ਭੇਟ ਰਸਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸਮੇਤ
ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਤਾਰ
ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਮੱਠ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਕੋਲ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕਾਰ
ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਰਕਿੰਗ ਮਨਾਹ
ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰ ਠੀਕ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਦਰ ਮੱਠ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾ
ਖਲੋਤੇ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ, ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ,
ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇਖੀ-ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ
ਸੀ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ, "ਕੁਵੇਂਪੂ ਅਵਾਰਡ"

ਜੀ?" ਮੇਰੀ 'ਹਾਂ' ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਵਧਾਈ ਦੇ ਕੇ
ਤਸਵੀਰ ਖਿਚਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ
ਆਉਣ ਤੱਕ ਦੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਏ।

ਡਰਾਈਵਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ,
"ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਦੂਰ
ਜਾਣਾ ਪਿਆ?"

ਉਹ ਬੋਲਿਆ, "ਕਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ
ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਪਰਚੀ ਕੱਟਣ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਕੱਲ੍ਹ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।... ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ
ਦਿਖਾਉਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਠੀਕ ਹੈ,
ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇ, ਤੂੰ ਜਾ!"

ਮੱਠ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵਿੰਗਵਲੇਵੇਂ ਖਾਂਦੀ ਬਹੁਤ
ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਰਤੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ
ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਸੀ। ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ

ਪੁੱਛਿਆ, "ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ,
"ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਪਰ ਏਨੀ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖਲੋਣਾ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ!" ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, "ਆਓ ਮੇਰੇ
ਨਾਲ" ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਤਾਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸਿਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ
ਜਿਥੇ ਜੰਗਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਦੇ
ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤ ਵਾਲੀ ਥਾਲੀ ਸੀ। ਉਥੇ ਇਕ ਇਸਤਰੀ
ਤੇ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਪੁਲਿਸੀਏ ਵੀ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ
ਸਨ। ਡਰਾਈਵਰ ਸਾਨੂੰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਦੀ
ਲੋੜ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ
ਕਤਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਲੱਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ
ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ, ਉਸੇ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ
ਆਪ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ,
ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਜੋਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਕੁ ਜਣੇ ਗਏ,
ਉਸ ਨੇ ਕਤਾਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਾ

ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਭਨਾਂ ਵਾਂਗ ਜੇਤ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ
ਲਾਏ ਤਾਂ ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਣ
ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਸਿਉਂ ਆਏ ਇਹ ਬੰਦੇ ਕੁਝ
ਤਾਂ ਹਨ, ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਪਰਚੀ ਵਿਚ ਖਿੱਲਾਂ ਦਾ
ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਹੋ? ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ
ਦੱਸ ਕੇ ਰੁਕੀ ਹੋਈ ਜਨਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦਿਆਂ
ਗੱਲਬਾਤ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਹਟ ਕੇ
ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ
ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਆਏ? ਬੈਠੇ ਨੇ
ਦੱਸਿਆ, "ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹਨ ਤੇ
ਕੱਲ੍ਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ।" ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਅੱਛਾ, ਕੱਲ੍ਹ
ਕੁਵੇਂਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ?" ਉਹਨੇ
ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ,
"ਇਕ ਮਿੰਟ ਰੁਕੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਮ ਦਿੰਦਾ
ਹਾਂ!" ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ

ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਖਿੱਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ
ਥੈਲੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰੀ
ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੇਲੇ ਦੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ਾਂ-ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ
ਵਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੰਗੋਰੀ ਮੱਠ ਦੇ
ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ
ਕੋਈ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਸੁਨੇਹੇ ਆਏ, ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਚੁਟਕੀ ਹੀ
ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਮ ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਜ ਹੀ ਕੋਰੀਅਰ
ਕਰਵਾ ਦਿਉ!

***

ਅੰਤ ਵਿਚ ਬੱਸ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ। ਕੰਨੜ ਸਾਹਿਤ ਤੇ
ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦਾ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਜਾਣ ਕੇ
ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ
ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਿਖਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਲੇਖਕ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ
ਸੀਮਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ
ਕਿ ਜਿਸ ਮਹਾਂਕਵੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਸੀਲਾ
ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਆਈਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਭ ਸਰਕਾਰਾਂ
ਦੀ ਦੁਰਕਾਰੀ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ
ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁਝ ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ
ਕਰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ! ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ
ਸਨਮਾਨ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਭਾਸ਼ਨ
ਵਿਚ ਕੁਵੇਂਪੂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਅਨੁਵਾਦ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ
ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਆਇਆ। ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪ੍ਰੋ. ਹੰਪਾ
ਨਾਗਰਾਜਈਆ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਘੁਟਦਿਆਂ ਤੇ
ਚੁੰਮਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ
ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ
ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਬੂਲ ਕਰੋ!"

ਉਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ
ਸਰਦੀ ਲੰਘੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਮਾਰਚ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਿਹਤ
ਕਾਰਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇਣ
ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਨ
ਵਿਚ ਇਕਦਮ ਰੀੜ੍ਹ ਜਾਗੀ, ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਮੈਂ
ਉਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕਾਂ!
ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਸਮਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੇ
ਮਹੀਨਿਆਂ, ਜਨਵਰੀ ਤੇ ਫ਼ਰਵਰੀ, ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਵੀ
ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ
ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਿਆਰ ਪੁਸਤਕ ਤੱਕ ਪੰਧ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੇਰਾ ਵੀ
ਸੀ ਤੇ ਐਥਾ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਤੇ ਆਯੂ ਸਮੇਤ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਸਾਰਦਿਆਂ
ਕਹਿਰ ਦੇ ਠੰਢੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ
ਮਗਰੋਂ ਸੌਣਾ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਜਾਗਣਾ ਆਪਣਾ
ਨਿੱਤਨੇਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ
ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਸਲ

ਸਮੱਸਿਆ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ!
ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਚਰਖੇ ਤੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਗਲੇਟੇ
ਉੱਤਰਨ ਲੱਗੇ। ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ, ਪੰਜਾਬੀ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ੫੧ ਦਾ ਅੰਕ ਚੰਗਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਆਖ਼ਰ ਮੈਂ ੫੧ਵੀਂ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪਲਟ
ਕੇ ਹੀ ਦਮ ਲਿਆ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਵੀ ਲਿਆ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ 'ਰਾਸ਼ਟਰਕਵੀ ਕੁਵੇਂਪੂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਨ' ਦੇ
ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪ੍ਰੋ. ਹੰਪਾ ਨਾਗਰਾਜਈਆ ਨੇ ਲਿਖਣ ਦੀ
ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ। ਜਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ
ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਓਨੀ ਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
ਪੀਪਲਜ਼ ਫ਼ੋਰਮ ਬਰਗਾੜੀ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਗਮ ਤਾਂ ਕੋਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਰੱਦ
ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ.
ਹੰਪਾ ਦੀ ਮੇਲ ਆ ਗਈ, "ਇਹ ਕੋਰੋਨਾ ਦਾ ਸ਼ੋਰ-
ਸ਼ਰਾਬਾ ਮੁੱਕ ਲਵੇ, ਅਸੀਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਬੰਗਲੋਰ ਬੁਲਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਕੁਵੇਂਪੂ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ
ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਾਠਕ-ਅਰਪਨ ਕਰਾਂਗੇ!"

.....

011-42502364

ਕਵਿਤਾਵਾਂ

--- ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰ ਨੀਰਵ

ਕਵੀ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ

ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ

ਸੂਰਜ ਢਲਣ ਮਗਰੋਂ

ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਤ ਹੈ

ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ

ਨਹੀਂ, ਦਿਨ ਹੈ

ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ

ਕਵੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ

.....

ਨਾਕਾ

ਨਾਂ ਕੀ ਏ...

...ਮਜ਼ੂਰਾ

ਕਰਦਾ ਕੀ ਐ....

.....ਹੁਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ

ਕਿਧਰੋਂ ਆਇਆਂ...

.....ਘਰੋਂ

ਜਾਣਾ ਕਿਧਰ ਐ....

....ਘਰ

ਰਹਿੰਦਾ ਕਿੱਥੇ ਆਂ...

.... ਘਰੇ

ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਆ....

.....ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਰਹਿਣਾ

ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕੀ ਏ....

.... ਗੱਠੜੀ

ਗੱਠੜੀ 'ਚ ਕੀ ਏ

.....ਘਰ

.....

ਕੀ ਪਤਾ

ਕਾਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਕਿ

ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ੈਅ ਹੈ

ਬਿਰਖ ਅਪਣਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ

ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਕਿ

ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਹਨ

ਬੱਦਲ

ਬਿਨਾਂ ਸੋਚਿਆਂ ਸਮਝਿਆਂ ਹੀ

ਵਰ੍ਹ ਜਾਂਦੇ

ਪਾਣੀ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਗਦਾ

ਬੇਮਕਸਦ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ

ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉੱਠਦੀ

ਇਕ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ

ਵਿਉਂਤਣ ਬੋਲਣ ਨਾਂ ਰੱਖਣ, ਦੀ
ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ

ਹੋ ਸਕਦਾ

ਕਾਗਜ਼ ਬਿਰਖ ਕੁੱਤੇ ਬੱਦਲ

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਨੂੰ

ਮੇਰੀ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ

ਹੋ ਸਕਦਾ

ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵਣ, ਕਿ ਮੈਂ

ਬਿਰਖ, ਪਾਣੀ, ਕੁੱਤਾ, ਹਵਾ ਜਾਂ

ਅੱਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ

ਇੱਸੇ ਵੇਲੇ

ਸੰਪਰਕ :

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ

ਬਰਗਾੜੀ (ਫਰੀਦਕੋਟ)

151208

*98729 89313

*98767 10809

*94171 75686

ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲੀ ਧੰਨਵਾਦ

ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ

